

ma. Njih u zborniku ne nedostaje. Valjalo bi spomenuti kao primjer kratku priču Josipa Sanka Rabara »Potpuna katastrofa« koja na izvanredno živ način pokušava skoro nezamislivo — opis eshatološke obnove svega stvorenja. Ili uputno je istaknuti neke od pjesničkih uradaka, poput »Ode radosti« Ive Damjanović koja se ističe neobičnim, gotovo concetto-figurama (»hostijom lire svog osmijeha čuvaj od svih zala;«) ili snažnoga kontrasta slika i raspoloženja izgrađenog u pjesmi »Bože, vrati mi naranče svetog Nikole« Vesne Praž Velić. Može se spomenuti, primjerice, i zanimljiv esej o Bogu i vremenu »Bog sadašnjeg trenutka« Ružice Martinović-Vlahović koji će svakoga podsjetiti na Augustinove muke dok je promišljao o vremenu.

Svaki rad uključen u zbornik vrijedan je pažnje čitatelja — kako onoga koji ima na umu samo vid umjetničke vrijednosti — tako i onoga koji ima (osim toga) na umu Ujevićevu ideju preobražavanja kulture putem *kršćanske* umjetnosti.

Hrvoje Juko

Krešimir Filipec, *Dvanaest stoljeća Đakova*, Zbirka Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012, 96 str.

Ova »knjižica«, kako ju sam autor naziva, druga je u nizu izdanja Zbirke Odsjeka za arheologiju. U njoj su predstavljene rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja (1995.–1997.) na prostoru oko crkve Svih svetih u Đakovu. Taj je lokalitet ujedno i najveće istraženo srednjovjekovno groblje u Slavoniji s oko pet stotina grobova. Pretpostavlja se da je istražena samo četvrtina prostora na kojem se groblje nalazilo. Pri istraživanju su također otkriveni i dijelovi

srednjovjekovnoga naselja. Nakon terenskoga istraživanja uslijedio je rad na obradi grade i dokumentacije. Rezultati su konačno prikazani u monografiji o samome lokalitetu koju ova »knjižica« na neki način slijedi. Uz kratki prikaz istraživanja i njegovih rezultata, djelo obiluje fotografijama koje prate tijek iskopavanja. Izdanje je dvojezično (na hrvatskom i engleskom jeziku) s 56 fotografija. Uz predgovor, koji je napisao sam autor, djelo sadrži šest poglavlja u kojima su doneseni rezultati istraživanja, a na kraju je donesen i kratki kronološki pregled samoga arheološkoga lokaliteta te popis literature.

Istraživanja su provodena u razdoblju od tri godine (1995.–1997.) i ostala su nedovršena zbog pomankanja financijskih sredstava i nezainteresiranosti lokalne zajednice. Naime, četvrta sezona istraživanja trebala je ustanoviti mjesto na kojem se nalazila srednjovjekovna crkva svetoga Lovre koja se spominje u izvorima. Ukupno je istraženo oko 500 srednjovjekovnih grobova te više različitih građevina i kuća. Povijest Đakova u srednjem vijeku može se podijeliti na dva razdoblja: prije prvoga spomena u povijesnim izvorima i nakon toga spomena. O razdoblju prije prvoga spomena u povijesnim izvorima govore samo arheološka istraživanja. Srednjovjekovno je naselje bilo podignuto na mjestu manjega rimskog *vicus*, na rubu plodne đakovačke grede. To je mjesto bilo pogodno za kontrolu putova koji su vodili od sjevera prema jugu i od istoka prema zapadu, što je bio preduvjet ubrzanoga urbanog razvoja. Najstariji tragovi slavenskoga naselja u Đakovu datiraju u 8. stoljeće kada je i nastanjen prostor oko crkve Svih svetih. Istraživanjem je ustanovljeno pet etapa razvoja prostora i tri glavne faze pokapanja na groblju koje datiraju do 16. stoljeća. Važno je istaknuti da se na groblju pokapalo slavensko kristijanizirano stanovništvo.

Đakovo je naseljeno već u prvoj fazi slavenskoga naseljavanja u 8. stoljeću. O naselju u ovome ranom razdoblju svjedoče ulomci keramičkih posuda. Izgled samoga naselja i način ukapanja ostaje nepoznanica sve do 11. stoljeća. Naselje je u 11. i 12. stoljeću moglo imati oko 200 stanovnika. U 12. stoljeću dalje se razvija oko župne crkve (na prostoru današnje crkve Svih svetih). Stoljeće kasnije na prostoru današnjega grada postojala su dva naselja koja su se paralelno razvijala. Naselje oko župne crkve ostat će središte župe koje naseljavaju obični mještani. Drugo će se naselje naime razvijati oko feudalne utvrde koja je postala centar širega đakovačkog područja. U posjed bosanskoga biskupa doći će tridesetih godina 13. stoljeća. Naselje će prerasti u trgovište s vlastitim grobljem. To naselje, smješteno oko župne crkve, nastavit će svoj samostalni razvoj kroz čitav srednji vijek.

Ukopi na srednjovjekovnome groblju mogu se podijeliti u tri faze. Prva faza pokapanja, od 10. do početka 12. stoljeća, pokazuje sve odlike ranosrednjovjekovnoga groblja na redove na kojem se pokapa kristijanizirano stanovništvo. U drugoj fazi, od sredine 12.

do početka 13. stoljeća, groblje postaje župno. Izgradnjom nove crkve groblje se prestaje širiti prema sjeveru. Kraj druge faze i početak treće poklapaju se s dolaskom bosanskoga biskupa u Đakovo. Treća faza traje od sredine 13. do oko sredine 16. stoljeća. Početak ove faze svakako treba datirati poslije mongolskoga prodora u hrvatske krajeve. Prestanak ukapanja na ovome prostoru vjerojatno je nastupio izgradnjom džamije nakon turskoga osvajanja Đakova.

Kasnosrednjovjekovno Đakovo sastojat će se od triju zasebnih cjelina: utvrde (*castrum*), trgovišta (*oppidum, forum, civitas*) i naselja (predgrada) oko župne crkve sv. Lovre. Biskup Strosmayer dao je sagraditi novu katedralu dijelom na prostoru utvrde a dijelom na vododerini, koja je služila kao jarak te odvajala utvrdu od trgovišta i predgrada.

Sveukupni rezultati ovoga istraživanja uvelike su obogatili spoznaje o ranome srednjem vijeku na prostoru sjeverne Hrvatske. Nažalost, ovako vrijednim spoznajama nije pridana dovoljna pozornost u znanstvenoj i stručnoj javnosti.

Zvonimir Marinović